

REVISTA ENCICLO- PEDICĂ

REVISTĂ PERIODICĂ LUNARĂ

Răspunzător: Ioan Corbu, Cluj, Str. Gen. Grigorescu 16.

Se împarte gratuit, în librării 3 Lei exemplarul

Cum am contîmplat *Dicționarul românească*?

Am arătat aici cum am ajuns la ortografia noastră — aproape aceeași, care am învățat-o la școla din sat. M'am ocupat mai înainte ca amator cu astronomia, de loc cu filologia. Când m'am apucat de lucrarea „Ortografie“, nu aveam de cuget decât să arăt câte-va rătăcirii gramaticale ale școlei fonetiste, și să reintroduc semnele ă, ȳ, è, reclamate de legile fonetice și gramaticale ale limbei românești. Ortografia acésta, adevărată și românească însă m'a condus la curatul limbei românești și înlăturarea străinismelor de prisos, cee-a ce nu era cătuși de puțin în planul lucrării mele, cum apare din faptul, că am folosit și eu străinisme în începutul lucrării; am fost și eu ca tótă lumea „idioțit“ de bolșevismul școlei fonetiste. Numai mai pe urmă am ajuns la conștiința, că dela ortografia *românească* calea ducea natural și firește la limba curată *românească*. Ați sunt convins, că atât ortografia acésta, cât și curarea limbei, la care m'a condus, au fost adevărată inspirație. Se va adevəri nu peste mult în mod neîndoios, că inspirația nu e numai un cuvînt deșert inventat de poeți, și că înțelesul mistic, ce i-l dau uni, nu e o rătăcire. Acum știu sigur, că pregătesc calea celui, care va dura și înființa limba divină, și ar fi datorria tuturor Românilor adevérați să ajute.

După publicarea „Ortografiiei“ m'am și așternut pe lucru: pregătirea și compunerea dicționarului — îndreptar pentru curatul limbei românești, fără să-mi fac ilusii, și fără să-mi pese, că scrietori îl vor cere sau nu. Il pregătiam pentru mine — căci mai am de scris — și pentru *venitor*.

Dau pe pagina din urmă o probă, cum am contîmplat acest dicționar, (prima dată însă l'am fost împărțit și scris în trei părți). Pe lângă arătarea originiei la fiecare cuvînt (după Dicționarele Academiei — partea apărută — a „Cărți româ-

nești" — de Candrea — și Șăineanu), pentru o mai ușură distingere am tipărit cu garmond cuvîntul românesc (de origine latină, geto-tracă: albaneză, greacă vechiă și medievală, onomatopeice și cu etimologie necunoscută), cu cursive neologismele și cu litere grase cele-alalte străinisme. Tot cu garmond am tipărit și neologismele, cari conțin rădăcini românești. Dacă avem româneștile „prepune, supune, conțeni..." ore nu sunt tot așe românești și „presupune, compune, conștrînge, (ștrînge cu ușa)..." pentru ce nu s'ar da întietate acestora, de ce se dă străinismelor: „bănuî (a-și prepune, a presupune, a-i trece prin minte...), alcătui, sili..." — așe se cultivă limba românească? Le-am însemnat însă cu o steluță înainte. Acēsta însă numai unde rădăcinile se pot recunoșce, căci d. e. neologismul „intransigent" și rom.: „cuget", deși derivă din acee-ași rădăcină latină: „agere", nu mai au comun decăt pe g. Tot cu garmond (ca românești) am tipărit și cuvintele luate din latină de alte limbi, ca „lampă", (cari nu le-am primit nemijlocit din l. latină), sau străinisme, cari sunt indo-europene, ca „iubi" (slav, germ., latin: lubesco, sanscrită) sau, cari din întimplare sēmină cu rădăcina latină, ca slavul „vorbă" cu lat. „verba", însemnând însă în primul loc originea.

La cuvîntul românesc n'am dat decăt etimologia, fără lămuriri, (afară de cazul, că sunt mai puțin cunoscute), se presupune cunoșcerea limbei românești. Am dat însă la neologisme și străinisme cuvîntul românesc, cu care se pōte înlocui, de tot sau în parte. Am însemnat cu o cruce plecată X pe acele-a, cari le vom scōte și înlătura din limbă (dupē principiile arētute de altă dată). Înlăturarea însă o va face și usul, folosind unde se pōte numai cuvîntul românesc arētat. Așe la „aberațiune" am fi putut pune cruce pentru vorbirea de tōte țilele, îl putem înlocui cu „rătēcire". Dar în fizică nu-l putem înlocui, deși și aici am putē țice „rătēcirea sau abaterea luminei". E înfiat însă ca termin șciințific în limbile culte, și la urmă derivă din acee-ași rădăcină latină ca și „rătēcire" (l. eraticus: ratecire" și pōte metatesa: „retacire). Nu vom înlătura bulgarul „grijă, griji", dar acolo, unde nu e neapărat de lipsă, pentru ce nu am da întietate cuvîntului românesc (în limba românească), ca în frazele: „aibi grijă, sau: griji, ce ți-am spus!" în loc de: „ia aminte ce ți-am spus", sau: „n'am grijă de asta", în loc de „nu-mi pēsă, puțin îmi pēsă de asta", sau „negrijă" în loc de „nepēsare"; sau pentru ce n'am țice: „omul acest-a n'are pēsare de nemică" (în loc: de „n'are grijă"), căci mai înainte decăt „grija" și chiar decăt „nepēsarea" nōstră a fost „pēsarea"...

Din cercetarea materialului limbistic după provincii se desprinde și un argument puternic pentru continuitatea Românilor în Dacia. În Transilvania se află foarte multe cuvinte de origine latină, cari nu se află în vechiul regat, unde se află multe ungurisme încă în scrisul vechilor cronicari, pe lângă atâtea slavisme (și turcisme) necunoscute în Transilvania. Această probă în mod neîndoios o expansiune a poporului românesc din Transilvania spre vechiul regat, și nu întors.

*

Câte-va diresături și întregiri la Dicționarul Academiei. În fascicula din urmă la verbul „investe” e publicat și versul poporan: „Tótă nóptea o cârpește, Diminéța nu-i ce'nvește” din Zagra (Năsăud) cu arătarea: „Com. N. Drăganu”. Versul acesta însă l'am auzit eu dela mama, și l-am publicat și în „Doina” (1926) Nr. 1451. În întregă literatura poporană, din care am extras „Doina” nu l-am aflat, și pentru cuvântul rar „investe” l-am comunicat pentru Dicț. Academiei — unde am fost mai trâmăis încă înainte de bătaia un întreg dicționar de cuvinte rare, culese în satul meu natal Zagra încă de pe când eram elev în cl. VIII a liceului (le-am fost cules numai așa pentru plăcerea mea), și l'am comunicat și amicului și consăteanului meu prof. N. Drăganu. Nu e ce-va lucru mare descoperirea mea, dar era corect să se arăte așa cum a fost.

Cuvintele „intrumpic, intrumpica”, cari le-am comunicat și eu, sunt arătate ca derivând din „într'un chip: intruchipa”. Etimologia acésta nu pare de loc corespunzătoare, căci „intruchipa” are alt înțeles: „infiripa”, ca și „închiba și „inchipui” (pe lângă „a face chip”), pe când a „intrumpica” însemnă a înjumătăți, a face la cântar părțile asemenea de mari (grele) până „într'un pic”, a lua de o parte un pic și a pune de cee-alaltă, până sunt asemenea de grele. „Ne-am intrumpicat”, adică unul a mai lăsat un pic, cel-alalt a mai pus un pic, până ce ne-am ajuns la preț, sau la învoiélă. Că de aici derivă „intrumpica” apare și din fiutul lui *p* (intrumpica), și încă mai neîndoios din prefacerea lui *n* în *m*, care numai înainte de labiala *p* se putea întâmpla, și nu înainte de *ch* (dialectal *ci*). Tot așa nu se lămurește prefacerea lui „-cipa” în „-pica”, căci metatesa nu se pôte invoca, poporul nu face metatesă după scris, ci după rostit. Altcum „intruchipa” e o formațiune a școlei fonetiste din „închiba”, și nu o formațiune a poporului ca „intrumpica”, pe care îl vom mântinè, căci e românesc.

Abstractul verbal „fiut” dela a „fi”, folosit mai sus, care nu se află în dicționare (când l-am descoperit, în Dicț. Acad. era apărut *F*), se aude tot în Zagra (Năsăud); se dice: „de

fiut (ciut) sunt, sau vor fi destule (póme...), dar nu-s bune"; sau, un om pedestru îmbărbătează pe altul mai în virtute decât el: „nu te teme, că și eu oiu ci (fi) acolo", și îi răspunde: „cu ciutul (prezența) tău pot peri", sau „ciutul tău nu-mi ajută nemică" (ciut, nu ciut).

Cu o cale țin să arăt, că forma „invis" dela „invie" nu se folosește în „formula de salutare de Paști", care e și pe la Năsăud și în Zagra tot: „Hristos a inviat". Numai copili, și chiar numai în ziua de Paști, când merg „în ceț", țin: „dumnezeu ingis" (adecă „a'nvis"), iar căsanul răspunde: „adevărat c'a'ngis" (c'a'nvis); ținerea are și un vers, care însă nu se spune „în ceț", numai se cugetă: „dă-mi ou roșu dac'am ținis". („ceț" cu *ce* aspru din *te* sau *ch*).

a, prep. (lat. ad).

abate (l. abbattere)

*aberațiune (lat. rom.): rătăcire

× **abitir** (trc): și mai și, mai tare, mai bine, *primul, -a, mai cu vedă

× **abraș** (trc): deochiat, bălțat, rău augur, mărăsân
*abstrage (fr. lat. rom.)

× **aidoma** (vsl.): chiar ca, asemenea, precum, pe față, în adevăr, la lumină, la vedere, *acurat, împielitat, în carne și óse.

× **alcătu** (ung.) face, dura, înfăptu, urdi, pune la cale, înființa, făuri, pregăti, *forma, întemeia, *compune, plăsmui, închiăga, închelba, înșira, lucra, da ființă, sta din., *crea, realiza*; — ielă, -ire: închiăgare, urdelă, -ire, aședare, -ămint... *structură, organizațiune*

× **anost** (ngr.) nesărat, fără gust, sərbéd, neplăcut, uricios,

× **artăgos** (ung.) certăreț, bătaios, bătauș, rău, cată-certă

× **asemu** (ung.) asemina

× **așisderea** (srb): tot așe, aseminea, ca și (el, ea)

× **bănu** (ung.) a-și prepune, trece prin minte, *presupune, *prevede, se îndoi, părere rău, pune la îndoielă, a simți, a fi de credința

— ielă: prepus, *presupunere, îndoielă, părere de rău...

× **barem** (tc) cel puțin, încalate, cu tóte că, măcar, deși

× **belșug** (ung.) îndestulare, -at, mană, -os, prisos, -ință, *abundanță.

× **beznă** (vsl.) întunec (orb), nóptec, negură grósă, adâncime fără fund, genune, *abis*

× **birui** (ung.) învinge, înfrânge, puté (duce, trage..), *suvólbe*.

D-Sale Dlui
P. T. D.

Liceul de Stat
Redacția